

1798-1848: Helvét Köztársaság, Restauráció, Különszövetség

A római gyökerekre emlékeztetően, Helvét Köztársaságnak nevezett új állam persze már területileg sem azonos a régi Eidgenossenschafttal. Genfét, Neuchâtel, Bielt, a baseli püspökséghez tartozó Jura területeket Franciaország egyszerűen bekebelezi, csakúgy a már korábban Baselhoz csatlakozott elzászi Mühlhauset is, a graubündeni Valtellina völgye pedig az új észak-olaszországi, francia csatlós Köztársaság, Cisalpinia része lesz. Így az új alkotmány már eleve csak a megnyirbált, kantonok helyett igazgatási körzetekre felosztott Svájcra vonatkozik. A régi, különböző szerződésekkel, megállapodásokkal, egyenlőtlen jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező, kisebb-nagyobb kantonok és egyéb területek tarka szövetségéből, a francia mintára létrehozott Helvét Köztársaság mint állam, egy és oszthatatlan (une et indivisible). Törvényhozása két kamarás, kormánya az öttagú Direktórium, utolsó bírósági fóruma a Legfelsőbb Törvényszék. Az állam független az egyháztól, egységes a pénze, egységes a hadserege. Az új kormány eltörli a feudális terheket és a céhek előjogait, egységesíti a mértékeket és különös súlyt kíván helyezni az iskolai oktatásra, valamint a gazdasági fejlődésre a szabad verseny és a modern pénzgazdálkodás feltételei között. A Helvét köztársaság fővárosa Aarau lesz.

Az új kormány mindennek nevezhető csak szilárdnak nem. A parlamentben a centralisták a föderalistákkal csatáznak. Államcsínyek váltogatják egymást. 1802-ben egy második, a sajátos svájci viszonyokat jobban figyelembevevő, helvét alkotmányt fogalmazznak. A zűrzavar csak fokozódik. Mikor Napóleon hirtelen elhatározással kivonja a francia csapatokat Svájcából, a kisebb-nagyobb felkelések egész sora robban ki. 1803-ban Napóleon, aki egyébként nagyon jól ismerte a svájciakat és a svájci viszonyokat, de első sorban Franciaország érdekeit nézte, maga lép fel közvetítőként. Javaslatát, az új alkotmány, az úgynevezett Mediatizálási Akta, (Acte de Médiation) elfogadható kompromisszum és a következő több mint egy évtizedre, a napóleoni korszak végéig belső nyugalmat biztosít az országnak. De azon túl is lehetővé teszi a gazdasági fejlődést, a modern svájci állam alapjainak a lerakását.

A kantonok, Genf, Neuchâtel és Wallis nélkül, visszanyerik régi önállóságukat. Genf Franciaország része lesz, mint később a porosz Neuchâtel vagy Département Simplon néven az egy darabig még önálló köztársaság Wallis. Az egykori paraszt kantonokban (Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug és Appenzell) megmarad a közvetlen demokrácia, a városi kantonokban (Bern, Zürich, Basel, Luzern, Solothurn, Schaffhausen, Fribourg) az arisztokrata illetve a polgári közigazgatás, az új független kantonokban (St. Gallen, Graubünden, Aargau, Thurgau, Tessin, Vaud) pedig a képviseleti demokrácia lesz a törvényhozás és a kormányzás alapja. A Szövetségi Gyűlés, a Tagsatzung évente egyszer ülésezik, felváltva Fribourg, Bern,

Basel, Zürich, Solothurn és Luzern kantonokban. A Szövetség legfőbb feje (Landammann der Schweiz) mindig annak a kantonnak a polgármestere, illetve soltése, amelyik éppen a tanácskozás színhelye. A központi igazgatás hatáskörébe csupán a külügy és a hadügy tartozik. A külügy kimerül a francia-svájci kapcsolatokban, mint például a napóleoni kontinentális zárlat betartása, a hadügy pedig zsoldosok toborzásában a napóleoni háborúk számára. A külföldi katonáskodás, egyébként érthetően, már nem olyan vonzó a svájci fiatalok számára. Napóleon végzetes oroszországi hadjáratban 1812-ben svájciak fedezik a visszavonuló francia sereg átkelését a Berezinán. A 10,000 svájci katonából mindössze 700 tér haza Oroszországból.

A koalíciós hatalmak győzelme Napóleon felett 1814-ben vet véget a Helvét Köztársaság mozgalmas másfél évtizedének. A svájciak nem bánkódnak miatta. Az úgynevezett Helvetik korszaka, a szükséges társadalmi, gazdasági és közigazgatási reformok mellett, az ország megnyirbálását, csataterré válását, idegen megszállást, a napóleoni háborúk terhének viselését is jelenti. Népfelkelésre a franciák ellen azonban nem kerül sor. Csupán Napóleon száznapos visszatérése alatt csatlakoznak svájci csapatok a koalíciós seregekhez a „korzikai” bitoló megbüntetésére. De azért a kantonok egykori, leváltott katolikus konzervatív urai, notabilitásai már érzik, hogy az ő idejük jött el megint.

A megindult alkotmányozási vitát a kantonokban és az 1814/ 15-ös úgynevezett hosszú Szövetségi Gyűlésben már az új restaurációs próbálkozások jellemzik. Persze a régi, isten akaratából való, feudális, arisztokratikus hatalmi rendszer, a tizenhárom és a csatlakozott területek egymás alá, mellé és fölé rendelt szövetsége (Dreizehnörtige Eidgenossenschaft) felett, egyes kantonok (Bern, Fribourg) vágyálma ellenére, végkép eljárt az idő. Svájc helyét az európai nemzetek között, határait, belső állami struktúráját, sokban szinte máig érvényesen, ezúttal is, mint korábban történelme során nemegyszer, külső hatalmak határozzák meg.

A Bécsi Kongresszus tárgyalásai alapján az 1815-ös 2. párizsi békében az öt nagyhatalom, Franciaország, Oroszország, Nagy-Britannia, Ausztria és Poroszország elismeri és közvetve garantálja Svájc örökös semlegességét. A Svájci Konföderáció, (Schweizerische Eidgenossenschaft), ahogyan mostantól kezdve hivatalosan nevezik a napóleoni mediatisálás 19 kantonjának a szövetségét, kiegészül három új kantonnal, mégpedig Genffel, Neuchâtellet és Wallisszal. A 22 kanton szinte korlátlan szuverenitással rendelkezik. A kantonokat csak a Szövetségi Szerződés (Bundesvertrag) köti össze. Egyetlen közös szerve továbbra is a Szövetségi Gyűlés (Tagsatzung) és annak a közös ügyeket intéző Irodája (Vorort). A Szövetségi Gyűlés székhelye kétévenként felváltva Bern, Zürich, illetve Luzern. Hatásköre változatlanul csak a hadügyre és a külügyekre terjed ki.

Bernben és a katolikus kantonokban új alkotmányok törvényesítik a restaurációt, ahogy ez a Szent Szövetségben egyesült győztes nagyhatalmak nyilvánvalóan el is várták. A hatalom újból az úgynevezett kormányzasképes (regimentsfähig) családok kezébe kerül. A restauráció filozófiáját a berni patrícius családból származó Karl Ludwig Haller fogalmazza meg „Az államtudomány restaurációja...”- című (Die Staatswissenschaft der Restauration, 1816-1834) hatalmas, hatkötetes, a korszaknak is nevet adó munkájában. Haller, aki áttér a katolikus hitre is, kérlelhetetlen ellensége minden forradalminak. Műve, amely pandanja nagy honfitársa, Rousseau könyvének a „Társadalmi szerződés”-nek és pamfletjei egyszerre váltanak ki elismerést és elutasítást Európa szerte. Zürichben, Baselben, Schaffhausenben és az új kantonokban, ahol már a képviseleti demokrácia alapján kormányoznak, viszont továbbra is a mediatizálási elv, illetve annak újra alkalmazása, a regeneráció érvényesül. A Szövetségi Szerződés változatlan, de a restaurált és a regenerált kantonok közötti konfliktus újra adva van. A patrícius, arisztokrata családok gazdagságának az alapja a földbirtok. Az iparosodás azonban új rétegek meggazdagodásához vezet. Ezek a rétegek lesznek az 1830-as francia júliusi forradalom után Svájcban is nyíltan fellépő politikai liberalizmus hordozói.

A helvét köztársaság és a napóleoni mediatizálás viharos évei után lecsillapodott svájci közélet újra mozgásba jön. A harc most már, a népességi, gazdasági változások hátterében, a modern Svájc megteremtéséért folyik. Rohamosan nő a lakosság. A falvakból egyre többen igyekeznek a városokba. Mind több a bevándorló és a politikai menekült Ausztriából, Németországból, Olaszországból, Franciaországból, Lengyelországból. Szervezkedéseik nem egyszer külpolitikai afférokát váltanak ki.

A külföldiek bevándorlásával egyidejűleg meg- kezdődik a svájciak kivándorlása. Gyakran egész családok indulnak Európa más országaiba vagy Amerikába. Sokakat a szegénység kényszerít az ország elhagyására. Különösen az 1816/17-es évek után, amikor az esős, hideg időjárás okozta rossz termés éhínséghez vezet. A kantonok gazdasági helyzete rendkívül egyenlőtlen. A nagyobb szegénység a katolikus kantonokban, egyébként már a kortársaknak is feltűnik. De a fejlettebb kantonokban is válságba kerül a bedolgozó jellegű ipar. Az olcsó angol konkurenciával szemben nem versenyképes csak a bérek leszorításával és a munkaidő emelésével. Az új technika, a gőzgépek alkalmazása, az ipari szerkezet átalakulása munkanélküliséghez és újabb társadalmi feszültségekhez vezet. 1832-ben a zürichi Oberland kisvárosában, Usterban a munkások felgyújtják az első mechanikus szövőgyárat.

Az iparosodással párhuzamosan megnő a kereskedelmi forgalom. Az export-import cégek önállóul valuta osztályaiból létre jönnek az első bankok.

Megjelennek az első, egyenlőre még külföldi tulajdonban lévő biztosító társaságok. Az átmenő és a belső kereskedelem, az egyre fontosabb turizmus az utak, az átjárók és a postaközlekedés kiépítését igényli. 1825-ben a genfi tavon megindul az első gőzhajó járat. Az ipari, technikai forradalom feltartozhatatlan. A partikuláris, elzárkózó, gondolkozás egyre lehetetlenebbé válik. Az egységes belső piac megteremtése nemzeti érdekként jelenik meg, de az ahhoz szükséges politikai szerkezet átalakítása ellenállásba ütközik. Végül is az a kérdés, ki kormányozza Svájcot?

Az 1815-ös szövetségi szerződés meglehetősen tág lehetőséget biztosít az egyes kantonoknak saját ügyeik intézésére szinte minden területen, úgy a törvényhozásban, a restaurációs vagy éppen regenerációs alkotmány megválasztásáig, mint a törvények végrehajtásában és az egymás közötti kapcsolatok kiépítésében. A megállapodások (Konkordátum) egész sorát kötik meg kereskedelmi, vám- és pénzügyekben. Szabályozzák a nő házastársak polgárjogát vagy a hontalanok helyzetét. A megállapodások mindig két, esetleg több kantonra vonatkoznak, de nem az egész szövetségre. A párizsi 1830-as júliusi forradalommal a háttérben Svájcban is petíciókban, népgyűléseken követelik a polgári jogokat. Egy egész sor kantonban elkergetik az arisztokrata kormányt. A radikálisok terveinek keresztülvitele az 1815-ös Bundesvertrag megreformálására azonban a konzervatívok merev ellenállásába ütközik. Több kanton most már külön szövetséget (Sarnerbund, Siebnerkonkordat) is köt közös, konzervatív, illetve liberális, radikális, politikai célok elérésére országos szinten. Ez rendkívül heves vitákhoz, gyalázkodásokhoz, vádaskodásokhoz, sőt szabadcsapatok összetűzéseikhez vezet.

Az ország mind inkább a polgárháború szélére sodródik. Azonkívül a szerzetes rendeket felszámoló törvény Aargau kantonban (1841), illetve a jezsuiták visszahívása Luzernben (1844) az addig politikai harcoknak vallási színezetet ad. Hirtelen egy harmadik villmergeni háború szele érződik. Mikor 1846 nyarán az is kitudódik, hogy hét katolikus kanton, nevezetesen: Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Fribourg, Valais és Luzern az előző év decemberében titokban, törvényellenesen külön szövetséget kötöttek és közös háborús tanácsot hívnak össze, a hír hatalmas vihart vált ki az egész országban. A frontok egyszerre világosak: Az egyik oldalon a konzervatív, katolikus, teokrata kantonok, a másikon oldalon a liberális gazdasági, politikai csoportok, a regenerált, képviseleti demokráciás, erősen iparosodott kantonok. 1847 júliusában a Tagsatzung hivatalosan is törvényellenesnek minősíti és felosztatja a Sonderbund-ot. A Sonderbund kantonok viszont a határozatot illegálisnak tartják és egyszerűen elutasítják „védelmi” szövetségük felosztatását. Októberben a Tagsatzung fegyveres erők bevetését követeli a Sonderbund ellen. Mire a Sonderbundban egyesült kantonok kivonulnak a Szövetségi Gyűlésből és készek akár az életüket is áldozni istenért és a hazáért.

Ettől kezdve a svájci történelemben a Különszövetség elleni háborúként (Sonderbundskrieg) emlegetett, mindössze 26 napig tartó, utolsó vallás-, szecessziós és polgárháború eseményei gyorsan pörögnek. A szövetségesek 100,000 fős seregét a tehetséges genfi Guillaume-Henri Dufour tábornok vezeti nagyon körültekintően mégis célratörően. Fribourg, Zug, Luzern egymás után teszi le előtte a fegyvert. 1847 november végére az utolsó kanton, Valais ellenállása is megtörik. Mire az 1848-as februári forradalom Párizsban kirobban és futótűzként elterjed Európában, Svájcban már a győztes forradalom után még lázasan, de hirtelen nagy politikai önmérsékletet is tanúsítva már az új alkotmányról tárgyalnak, a Szövetség központi kormányának hatásköréről, az államhatalom megosztásáról a Szövetség és a kantonok között, amely máig alapvetően meghatározza majd az ország politikai, közigazgatási struktúráját.

Puskás Gyula István: Svájc rövid története